

Ebben a dologban valószínűleg megint levél útján kell megkérdeznem mellékvágányon lakó költő barátomat. (*Szentimrei Jenő*)

A HUSZADIK SZÁZAD ÉS A SZÁZADUNK

Jászi Oszkár Huszadik Századának szellemi örököse, a *Századunk*, mint Budapesrtől jelentik — papirhiány miatt megszűnt.

A megszűnése híre nem érte váratlanul azt a pár száz értelmiségit, akinek előfizetési díjaiból a lap eddig fenntartotta magát. A *Századunk* az utóbbi években egyre kisebb terjedelemben jelent meg; néha kettős, hármas, volt úgy, hogy ötös számot adtak ki. Mikor pár évvel ezelőtt Karinthy megpillantott asztalomon egy ilyen ötös számot, megjegyezte:

— A *Századunk*, ha így halad, egyre közeledik címéhez, nemsokára csak évente, majd csak egy században egyszer fog megjelenni.

Most már nem jelenik meg többé egyszer sem. Azt a kevés papírt is megvonták tőle, amit egyre soványabb füzetek igényeltek.

*

A *Huszadik Század* 19 évi fennállása után 1919 augusztus havában szűnt meg. Az akkori politikai viszonyok között évek hosszú során át gondolni sem lehetett hozzá hasonló folyóirat megjelentetésére. De, ha akadt is volna vállalkozó, ki még a politikai akadályokat is legyűri, képtelen lett volna megfelelő szerkesztőséget egybehozni. A *Huszadik Század* egész szerkesztősége — élén Jászi Oszkárral — emigrációba került, a régi írói gárdából alig páran maradhattak otthon. A régi *Huszadik Század* feltámasztásáról még évek múlva sem lehetett szó. 1926-ban, mikor *Vámbéry Ruzstem* érkezettnek látta az időt új szociológiai szemle megindítására egészen új munkatársakat toborzott maga köré. A *Századunk* első két évfolyamában alig találkoztunk pár évvel a H. Sz. régi munkatársai közül.

A *Századunk* megjelenése távolról sem jelentett olyan eseményt Magyarország szellemi és társadalmi életében, mint annak idején a *Huszadik Század*. Mindenesetre érdekes, magas színvonalon tartott lap volt ez is, de csak egy a többi közt, míg a *Huszadik Század* — minden tulzás nélkül — forradalmi eseménye volt a századeleji magyar szellemi életnek. A H. Sz. új utakat vágott. A *Századunk* csak elhagyott, kopár utakon baliagott.

Igaz, más szelek fújtak, más idők jártak a H. Sz. idejében. Viszont: nemcsak a lap irányítja olvasóit, de az olvasók is a lapot. Amit Ledru Rollin mondott a tömegről, hogy: Követnem kell őket, hisz vezérük vagyok, — ugyanazt mondhatja egy lapvezér is olvasótömegére vonatkoztatva. A *Huszadik Század* nemcsak irányított, de hagyta magát irányítani is a tömeget magával ragadó új eszmék által. A *Századunk*, mondhatni nem irányított senkit. A H. Sz. fénycsóvaként bevilágított a magyar szociális élet mélységeibe, a *Századunk* gyengén pislákoló mécsként árasztott némi kis fényt és meleget az elsötétült magyar égbolt alatt.

Am, ahol nagy a szükség minden fényre és világosságra, ott, nagy kár, ha kialszik a legkisebb láng is...

*

A *Huszadik Század* tisztára tudományos programmal indult. Célja: a társadalomtudományok népszerűsítése. Akkoriban Herbert Spencer volt

a szociológusok ideálja s a H. Sz. az ő nevével s az új lap szerkesztőjéhez intézett levelének ihletével kezdte meg működését. Pár hónappal a lap megjelenése után alakul meg a *Társadalomtudományi Társaság*, mely körülbelül ugyanazt a szerepet igyekezett betölteni Magyarországon, mint a *Fabian Society* Angliában.

A szociológia népszerűsítésével úgy a H. Sz., mint az új Társaság egy cél szolgálatában állt: a tudományt akarta bevinni a politikába. (Évek múlva, mikor a reakció felismerte a veszélyt, amit ez az új eszmeáramlat jelent számára, azzal vádolták a magyar fábiánusokat, hogy épp fordítva: a tudományba akarják bevinni a politikát.)

A Huszadik Századot nagy rokonszenvvel fogadta a közvélemény. Világnézetre való tekintet nélkül az új szemle és a Társadalomtudományi Társaság köré tömörültek mindazok, kik az akkori közéletnek egyik vagy másik jelenségével szemben elégedetlenek voltak s elmaradtnak vagy korruptnak vélték a közéletet intézők többségét. Az akkori nemzedéknek még vajmi kevés fogalma volt arról, hogy mi fán terem a szociológia, de ösztönösen megérezték, hogy a társadalmi és gazdasági bajok orvoslása vagy legalább is a bajok helyes diagnózisa csak ettől az új tudománytól várható.

Durkheim írja valahol, hogy tíz percig sem tartaná érdemesnek szociológiával foglalkozni, ha nem volna meggyőződve arról, hogy a szociológia a társadalmi előrelátás tudománya, melynek segítségével meg lehet állapítani a társadalmi történések törvényszerűségét. Nos, aki kételkedik e durkheimi megállapítás igazságában, vegye elő a Huszadik Század 19 kötetét. Ezekben a vaskos kötetekben a H. Sz. szerkesztője és munkatársai két évtizeden át nemcsak átvilágították a régi Magyarország összes sorsdöntő kérdéseit, hanem rámutattak arra is, hogy azok gyökeres és gyors megoldása nélkül nem biztosítható továbbra a társadalmi és gazdasági élet békés menete. Diagnózis és prognózis százszázalékosan helytállt. Az agrárkérdés, mint a jövő magyar politika gerince, a nemzetiségi kérdés, a demokratikus választójog kérdése, progresszív adó, zsidókérdés, a népnevelés és népegészségügy kérdése stb. mind alapos és szakzerű megvitatás alá került a Huszadik Század hasábjain. Csupa olyan kérdés, mely azelőtt a magyar publicisztika nevére virága volt.

Tömeglélektani jelenség, hogy a tömeg nem szereti a Kassandra jósokat. Így történt a Huszadik Század esetében is. Amint bekövetkezett a katasztrófa s bebizonyosodott, hogy mennyire igazolták az események a H. Sz. gárdáját, a közvélemény olyan elkeseredetten fordult Jásziék táborára ellen, mintha minden bajnak ők lennének az okai. Hasonlatos volt ez a magatartás ahhoz, mintha földrengés idején a tömeg az ellen a geológus ellen fordulna, ki jóelőre megjósolta a földrengések periodicitását s figyelmeztetett annak várható következményeire.

*

Milyen munkát végzett a Századunk 13 évi fennállása alatt?

Elméleti, tudományos téren mindenestre igyekezett méltó maradni a Huszadik Század hagyományaihoz. Az újabb szociológiai irodalom minden új, jelentős oeuvreje kimerítő, alapos méltatásban és bírálatban részesült. Hosszabb lélekzetű tanulmányok jelentek meg *Oppenheimer* szociológiájáról, *Max Weber* vallásszociológiájáról, *Driesch* társadalombölcsele-

téről. *Alverdes* összehasonlító szociológiájáról stb. A Századunk ezirányú működése Jászi Oszkár objektív nagyvonalúságának folytonosságát jelenti, de — amint Rubin László találóan írja, — ez már az idők sodrában túlonúl kontemplatív haremódor. A társadalomtudományok „objektív” művelése ma már nem időszerű; a szociológia területe oly széles, oly hűvös és elvont — a tárgyilagosság szürke csillagával, — hogy új hitre serkenteni nem tud. Ma minden szónak szárnyakat kell adni, hogy a pihegő gondolatot felemelhesse.

A Századunk, különösen első évfolyamaiban, óvakodott minden olyan társadalmi vagy politikai kérdés megvitatásától, mely kapcsolatba hozható valamely magyarországi időszerű politikai problémával, legfeljebb Nagy Lajos éles lapszemléi és kritikái emlékeztettek a H. Sz. régi tónusára.

Az 1928-as évfolyamban a demokrácia kérdését vitatta meg ankkét keretében. A régi gárdából Jászi Oszkár, Farkas Géza, Szende Pál vettek részt a vitában, az újabb iról nemzedékből Veres Péter, Pintér József s mások szóltak hozzá a kérdéshez. A vita természetesen meddő maradt, még a régiek sem voltak hűek régi önmagukhoz. Jellemző különben a Századunk szerkesztési módjára, hogy ugyanabban a számban, melyben ez a korszerű vita megindult, hosszú tanulmány értekezett arról, hogy „II. Szilveszter pápa ajándéka-e Szent István koronája?”

A Századunk szerkesztője, Vámbéry Rusztem 1938-ban kivándorolt Amerikába. Azóta, Csécsy Imre szerkesztésében, igen érezhető volt Vámbéry cikkeinek s kortörténeti jegyzeteinek elmaradása. A lap utolsó száma már csak 30 oldalon jelent meg, mindössze két tanulmánnyal. Az egyik (Báthory országában) Lengyelországról szólt. Mire a lap kikerült a nyomdából, már nem létezett Polonia. A másik tanulmány egy 100 évvel ezelőtt megjelent magyar lapról, az akkori Századunkról...

Aki csak a legutóbb megjelent számok alapján értékelt, bizonyára nem tekintheti nagy veszteségnek a lap megszüntét. Ám ha mind a 13 évfolyamát átlapozzuk, meg kell állapítanunk, hogy előttünk talán nem is egészen ismeretes nehéz viszonyok között mégis hasznos és jelentős munkát végzett az ismeretterjesztés, a felvilágosodás és az eszmeérlelés terén.

Ha nem ürügy, de valóság a „papirhiány”, ugy nem első, hanem utolsósorban kellett volna megvonni a meglevő készletet a Századunktól s a vele egyidőben, ugyanezen okból beszüntetett *Szép Szó*-tól.

(Turnowsky Sándor)

VILÁGNÉZETI SZÁMONKÉRÉS. Napjaink történelmi fordulatai egyaránt próbára teszik a kételkedők és hívők szellemi vértetét, bomlást és szakadást idézve fel soraik között. A tünet olyan szembetűnő, hogy alig lehet lenéző fölényvel elsiklani megítélése felett, dogmatikusnak nevezve azokat, akik megingathatatlan bizonyossággal állítják fel tételeiket s ingadozóknak, kik a kételkedés lángjában edzik hitüket. A kedélyek mindkét

részről szenvedélyesek, kevés hajlammal az engesztelékenységre, türelemre és tartózkodásra.

Az összeecsapások középpontjában napjaink társadalmi tudatának legdöntőbb irányítója, a „világnézet” áll. Világnézete ma már mindenkinek van; régebben is volt, de nem tudtak róla s így kevésbé tartották számon eredményeit vagy változásait. A politizált ember ma viszont nemcsak érdeklődése arányában foglalkozik kül- és belállamügyek-